

KÜLÖNFÉLÉK.

Puritanismus és unitarismus. A puritánok az angoloknak amaz osztályához tartoznak, a kik a józan okosságtól vezéreltetve először ki léptek a római kath. egyházból, azután pedig az angol püspöki egyházból. A 17-ik száz év végén, az a törekvésük, hogy a Massachusetts államban a másképpen gondolkozókat törvény által elnyomják — melyet egészen a halálos büntetésig vittek — teljesen meghiusult. Ezután egy csendes korszak állott be; de a 18. száz év végén egy második mozgalom keletkezett, és a puritánok utódainak egy nagy része szakított saját hitelvél. Connecticut államban e szakítás politikai forradalmat idézett elő. Massachusettsben az állam által részesített kedvezményeket elvesztették, és unitárius és trinitárius Congregationalis egyházakká alakultak. Az unitárius mozgalom főhelye Boston lett, kiváló vezérférfia és képviselője: Dr. Channing Ellery Vilmos. A régi hit a vidéken megmaradt, de Bostonban az előkelő osztály az unitárius hitet vallotta, s a mely uralkodó felekezetté is vált Bostonban. De e mozgalom nem állapodott meg a régi unitarismusnál. Mert e mozgalom nem csak Channinget teremtette, hanem Parker Tivadart is. A külső formák és szokások természetesen lassabban enyésznek el, mint az éltető elvek. Azután is nagyon sokáig az ősapáknak szigorú hite, a vasárnapnak szigorú meginneplése, s a gyanu minden multság iránt, fennmaradt. E szokások rendre eltűntek, kivéve a vasárnapnak puritán módon való megünneplését, mely még most szokásban van az Egyesült-Államokban és Angliában. Az az átalakulás, melynél fogva e változás megtörtént, vallásfejlődési szempontból egyike a legérdekesebbeknek. A mozgalom a római katholicismusból indult ki, s lett belőle angol püspöki egyház; ebből ugynevezett independens calvinisticus hit formájával, és végül aztán unitárius.

Vallásosság Franciaországban. Franciaországban meglepő fordulat állott be ez idő szerint a vallásosság külső nyilvánulásaiban Nyolcz-tíz évvel ezelőtt, míg az irodalomban a materialismus uralkodott, a hivatalos körök a vallással és annak képviselőivel keveredtek harcba. A kormány kidobálta czelláikból a barátokat, a fészületeket kihordták

az iskolákból és a tankönyvekből száműzték Isten nevét. A nagy pénteki nevezetes bankettekben nagy tüntetéssel ették a foghagymás ürüczombot. Mindig sokan vettek részt s nemcsak ettek és ittak az eszméért, hanem daloltak és kánkánt jártak. Az igazi szabad gondolkozó csak polgári házasságot köthetett, gyermekeit nem kereszteltethette meg, leányait nem neveltethette zárdában, s ha utolsó órája ütött nem volt szabad meggyónnia és végrendeletileg meg kellett hagynia, hogy csak polgári temetést rendezzenek. Abban az időben könnyen eljátszhatta jövőjét az, a kiről kiderült, hogy gyermekét megkereszteltette, vagy hogy papokkal él jó barátságban. A klérikális elnevezés éppen annyit jelentett akkor, mint az eretnek, vagy boszorkány a középkorban. Azóta milyen kevés idő mult el s mégis mekkora változás. Most már a nagy pénteki bankettek csaknem egészen kimentek divatból, a szerzetesek lassanként visszatérnek kolostoraikba, a tisztán polgári házasságok nagyon megritkultak, s a gyermekeket sorba keresztelik, sőt Párisban társulat alakult „az a t h e i s m u s e l l e n v é d e k e z ő l i g a“ czim alatt. Ugyancsak Párisban szabadon gyülekezhetnek a „katholikus tudósok,“ katolikus jellegű „politikai és social-közgazdasági egyesületek.“ Mindenféle bankok és közkereseti társaságok alakulnak, melyek élén szerzetesek állanak. A papság, a mely mind még kénytelen volt bujkálni, hogy kikerülje a tömeg gunyját, s esetleg inzultusát, most egész bátran belevegyül a közéletbe s nyilvánosan vitatkozik ellenfeleivel. Az idei nagy bőjtben csaknem valamenynyi párisi templomban a munkás negyedekben a szociális kérdéstről prédikáltak: „hogy bizonyítsák,“ mondja az „Union économique“ czimű lap, „hogy a kath. papság nem közönyös a társadalom szenvedő tagjai iránt.“ A Szt.-Péter templomban Mont Rougeban a hitszónoklat a következő módon ment végbe: a hitszónok a katedrában állt, vele szemben pedig egy padban, két magas tartóban égő gyertya közt ül ellenfele, egy vallástalan szociálista, képviselve az advocatus diaboli. Ez előadta az elégedetlenek nevében a jelenlegi társadalom elleni kifogásait.

A munkások, a kiket az eredeti viták nagyon vonzottak, igen meg voltak elégedve s úgy érezték magukat, mint otthon. Hanem a hitszónok is igyekezett megnyerni rokonszenvéket, mert erélyesen kikelt némelyik törvény és a tőkepénzesek önzése ellen. A Szt.-Rokus templomban Perrot apát „a kötelességek tudományáról“ prédikált s igyekezett valamennyi szociális kérdést megvilágítani. A Klotild-templomban meg Forbs plébános „az egyház a szociális kérdésben“ czim alatt tartott bőjti prédikációt. Ennek néhány fejezete következőleg hangzik: a munkaadók, tulajdonosok és tőkepénzesek kötelességei; az állam be-

avatkozása; a társadalmi igazság és a törvényes jótékonyság; a munkás család és annak ellensége; a munkás szövetkezetek stb. Különben a matérializmust Franciaországban nem a papság növekedő befolyása ölte meg, hanem meghalt a matérializmus magamagától végelgyöngülésben. Mert a matérializmus, mint kizárólagos theoria, olyan mint egy mindenfelől befalazott szoba, a melyben a lakó megfulad. Az ember nem élhet ideálok nélkül. Szüksége van rá, hogy legalább egy nyíláson át láthassa a messze láthatárt, a kéklő eget, a fényes napsugarat, csillagos éjszakát; ezért fordultak el a francziák a rideg matérializmustól, s elfordultak annyira, hogy a tartalmatlan hyperidealizmusba merültek. A francia fiatalság egyik legkedvezőbb könyve most a Ledren által igen szépen fordított biblia.

A fiatalabb költők közül azokat kezdik leginkább olvasni, a kiknek műveiben vallásos és misztikus jelleget találunk, s az idén két misztériumot adtak elő a Krisztus kinszenvedéseiből. A francia társadalomban most mélyreható alakulás van folyamatban. Ezzel együtt a papság tekintélyének növekedését egy másik tény is mutatja: nevezetesen a francia szabadkőművesség hanyatlása. Pedig még nemrégiben a szabadkőműves páholyok voltak a szabadgondolkodás forrásai, más szóval a klerikalizmus elleni harc főhadiszállásai. Mert Franciaországban nem úgy, mint másutt, a szabadkőművesség egyenesen az egyház ellen foglal állást. A harmadik köztársaság minden nevezetesebb szerepvivője, kezdve Gambettán, szabadkőműves volt. Most ez a társulat inkább stréberekből áll, a kik egymást vállvetve támogatják az előmenetelben de ez társadalmi hatásuk, erkölcsi befolyásuk igen megcsökkent s ezt ők magok is elismerik. A napokban 80 páholy képviselői tartottak gyűlést Párisban. A gyűlés abban állapodott meg, hogy miután a klerikalizmus újra gyors növekedésben van, elkerülhetetlenül szükség harczot kezdeni ellene. Ez ágitáció érdekében külön alapot is szerveztek „a szabad gondolkodás fillére“ czim alatt. Az emberek új utakat, új vallást is keresnek. Mindaz, a mi különbözik a megszokottól, minden a mi csodás, titokzatos, ellenállhatatlan erővel vonzza az embereket. És néha egész képtelenségek tűnnek elő. Ki képzelné azt például, hogy Párisban, a szkepticizmus központjában lehessenek művelt emberek, a kik a legkomolyabban foglalkozzanak mágiával, szellemidézéssel, ördöngösséggel, higyjenek a boszorkányságban, rontásban, hogy legyenek, a kik magokat Messiásoknak adják ki.

Pedig úgy van!

Materialismus és klerikalismus, hitetlenség és szellemidézés. Egyik végtelből a másikba. Az ily jelenségek eléggé mutatják, mennyire szük-

ség van a protestantismusra, mely egészséges elveivel követőit az ily végl-ektől távol tartja.

A budapesti unitárius egyházközség értesítője az 1881—1890. évekről. Szerkesztette Derzsi Károly lelkész. Az egyh. 1881. okt. 2-án alakult meg s évről-évre gyarapodik. Az egyh. község népessége akkor: 202 volt, most: 936. Pénzalapjai: állandó alap: 14,478 frt 14 kr, lelkészi alap: 5126 frt 27 kr, kepeváltsági alap: 5151 frt 69 kr. Uj, diszes temploma 1890. október 26-án szenteltetett fel. A lelkész által szerkesztett „Unitárius kis könyvtárból“ 45 füzet jelent meg eddig. Megemlítjük még, hogy az egyh. község tagjai nagyobb részt mind az intelligens osztályból valók. A budapesti egyh. községhez tartozik a hódmezővásárhelyi leányegyház. Alakult 1879-ben 18—20 lélekkel, ma tagjai száma 506. Pénzvagyona van 8000 frt. Az orosz házi fiók egyh. község 1886-ban alakult, akkor volt 50 lélek, ma 87, kepebevételük 50 frt, pénzvagyonuk 100 frt. A mezőberényi fiók egyh. 1887-ben alakult, akkor 70 volt, ma 154 a lélekszám. Évi kepe bevételük 170 frt, pénzvagyonuk 2500 frt. A polgárdii leány egyh. 1888-ban alakult, ma a lélekszám 282. Évi kepebevételük 200 frt, pénzvagyonuk 600 frt. A vilonyai fiók egyház 1889-ben alakult, lélekszám 62. A budapesti anya- és hozzá tartozó leány-fiók egyházközségek népessége a megalakulásakor 223 volt, ma 2100. Az értesítő gonddal van összeállítva.

Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról, az 1890—91-ik tanévben; szerkesztette: Kovács János igazgató tanár. 1. A kolozsvári főtanoda népessége volt 324, ebből 197 unitárius. A papnöveldeben, melynek népessége 26 volt és a főtanodábanf valamint az elemi iskolában 26 tanerő működött. 2. A tordai-ban, melylyel párhuzamban polgári fiu és leány s elemi iskola van, a népesség 249 volt, miből unitárius volt 48. Tanított 17 tanerő. A kereszteri középtanodában 163, miből unitárius 96. Tanított 9 tanerő. A három intézetben tanult 341 unitárius növendék. Az isk. év történetét is részletesen adja a szakszerűen szerkesztett értesítő.

A magyarhoni ág. hitu. ev. egyetemes egyház theol. akadémiájának értesítője 1890—91. Szerkesztette: Schneller István theol. ak. igazgató. A 4 évfolyamon volt 46 theologus. Az akadémián működött 10 tanerő. Az igazgatói jelentés örvendetes adatokat foglal magában az intézet élhaladásáról.

Gyászhirek: **Abrudbányai Abrudbányay Béla**, kolozsvári m. kir. erdőigazgató, életének 59-ik évében rövid szenvedés után más létre költözött. Egy kiváló szakférfiu, közügyeket szerető ember és hazafi hunyt el benne, Tagja volt az unitárius egyházi tanácsnak is. Halálát neje Engländer Betti és számos gyermekei és még élő édes anyja, özv. Abrudbányai Fikker Sándorné gyászolják mindenek felett. — **Nagy István**, bölöni birtokos és egyh. tanácsos életének 68-ik évében jobb életre szenderült. A szabadságharczot mint tiszt szolgálta végig. Később gazdálkodással foglalkozott Bölöni Nagy József testvérét vesztette benne.

— Éppen most vesszük a szomorú hírt, hogy **dr. Ballagi Mór**, a magyar protestánsok e kiváló férfja meghalt. Az egyik legnagyobb veszteség, melyet az összes protestáns egyházak fájlnak.

Figyelmeztetés. Tisztelettel felkérem mindazokat, kiknél a „Kriza-Albumra“ gyűjtő iv van, sziveskedjenek minél előbb beküldeni, hogy a nyomtatandó példányok száma felől tájékozhasam magamat.

Kovács János,
a Kriza-Album szerkesztője.

Folyóiratunkról. A „Haza és Külföld“ című Budapesten megjelenő kritikai lap a Keresztény Magvetőt ismertetve, „a mindig legnagyobb gonddal és élvezetesen összeállított folyóirat“-nak nyilvánítja.

ARANYKÖNYV.

A SZÉLELY-KERESZTURI GYMNASIUM

6-ik tanári székére tett adakozások.

VII-ik közlemény.

I. Tökét.

a) *készpénzben* :

Székely Lajos Vadadban	=	5	frt	—	kr.
Nagy János Vadadban	=	1	"	—	"
Derzsi Károly budapesti lelkész	=	20	"	—	"
Gyepesi közbirtokosság ígért	=	12	"	—	"
Kénosi egyesek ígértek	=	19	"	40	"

b) *Évenként* :

Barabás András Sz.-Keresztur	=	5	frt	—	kr.
Vadaói ekklesia	=	5	"	—	"
Gál Elek vadadi lelkész	=	25	"	—	"
Nagy Mihály Vadadban	=	5	"	—	"
Kövendi János	=	10	"	—	"
Nagy József	=	5	"	—	"
Dobos György	=	1	"	—	"
Sos Sándor	=	3	"	—	"
Kis Ferencz	=	1	"	—	"
Toth József	=	—	"	50	"
Magyar Mihály	=	—	"	25	"
Török András	=	—	"	50	"
X—Y	=	—	"	80	"

Kolczsvárt 1891. aug. 26.

BENCZÉDI GERGELY,
közpénztárnok.

A BUDAPESTI UNITÁRIUS LEKÉSZI ÁLLÁSRA ÉS IMAHÁZRA TETT KEGYES ADOMÁNYOK.

(XLIII. közlemény.)

Jakab Elek gyűjtése a 157. sz. gyűjtőkönyvecskén (a már közölt 200
frt után): névtelenek 1 frt 60 kr, Oszkár 20 kr, Gemmy 20 kr, Német T. 1
frt. Névtelen 1 frt, Egy honvéd 1 frt, Barkassy Géza 1 frt, Petheő Richárd
1 frt, N. N. 1 frt, Bulyovszky Lilla 3 frt, Réthy Fülöp 1 frt, Tanárky Gedeon
1 frt, Dottenfalvy János 1 frt, Böles Gyula 1 frt. Porutiu Samu 1 frt, Tompa
Imre 1 frt, Harányi József 1 frt, Grünwald Bernát 1 frt, R. K. 5 frt, S. 1 frt,
Hosszu József 2 frt, Gajzágó Salamon 5 frt, Suppan Vilmos 1 frt, A. b. c. 50